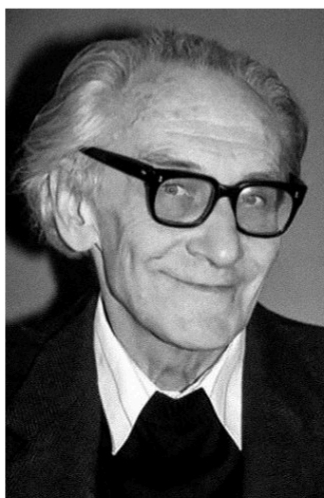

Száz éve született Vekerdi László könyvtáros, tudomány-, művelődés- és orvostörténész

POGÁNY GYÖRGY

bibliofil52@gmail.com

A tizennyolcadik – tizenkilencedik század fordulójáig a tudományokkal valamilyen módon kapcsolatba kerülő személy szükségszerűen polihisztor volt. Szükségszerűen, ugyanis a különféle tudományterületek még nem különültek el egymástól, a szaktudományok – a mai értelemben vett szakdiszciplínák – a felvilágosodás, illetve az ipari forradalom hatására születtek meg. Ez azzal is járt, hogy a tudományok polihisztor művelői helyett megjelentek a specialisták, akik – ahogyan ironikusan mondani szokták – egyre többet tudtak egyre kevesebbről. Vagyis a részletek minél alaposabb megismerése azzal járt, hogy egyre kevesebb volt az olyan tudós, kutató, aki áttekintéssel rendelkezett a tudományterületek összefüggéseiről és egységben lett volna képes látni és látatni a világot. Holott ez egy olyan felfogás, tudomány- és viláértelmezés, amelyre a specialisták ko-

Bahget Iskander fotója (forrás: Wikipedia)

csolódnak nevükhöz, utóbbihoz sokszor még az „utolsó” jelző is csatlik, érzékeltetve, hogy egy különleges, ritka személyiségtípus képviselőjéről van szó és az idők immár nem a polihisztoroknak, hanem a specialistáknak kedveznek, a polihisztor minden tiszteletre méltósága mellett anakronisztikus figura, nem a jövő embere.

A magyar tudomány- és művelődéstörténetben szép számmal akadtak valódi polihisztorok, hogy csak a viszonylag közelmúltból hozzunk példát, kiérdemelte ezt a megnevezést az író NÉMETH LÁSZLÓ (1901–1975) – eredeti végzettségére orvos –, valamint az orvos, író és művelődéstörténész BENEDEK ISTVÁN (1915–1996). Ebbe a sorba helyezhető el VEKERDI LÁSZLÓ (1924–2009) is, akit egyébként szoros intellektuális és alkotó kapcsolat fűzött Németh Lászlóhoz és Benedek Istvánhoz.

rában is roppant nagy szükség van, főleg az orvostudományban, illetve a gyógyításban. Hiszen nem elsősorban a tüneteket kell gyógyítani, hanem a beteg embert, a teljes személyiséget, a teljes egészség helyreállítása a cél. Természetesen a gyógyításban is szükséges a specialisták szaktudása, a kétféle személyiség egyensúlyára van szükség. Aligha lehet egyébként véletlen, hogy a jelen és közelmúlt sokoldalú polihisztorai között szép számmal találunk eredetileg orvosi végzettségű személyeket.

Azokat, akik napjainkban mégis kísérletet tesznek erre a fajta viláértelmezésre, egyrészt a kortársak gyanakvása kíséri, hajlamosak nem is igazi tudósnak, komoly személyiségnek tekinteni őket; másrészt viszont körülveszi lényüket a mindentudásukból adódó tisztelet és elismerés. „Reneszánsz személyiség”, „polihisztor” – általában ezek az *epitheton ornans*ok kap-

Vekerdi László pályaképe

Vekerdi László 1924. július 21-én született Hódmezővásárhelyen. A város kétségtelenül komoly hatással volt későbbi pályafutására, de az az igazság, hogy gyermekévei és pályakezdésének ideje Debrecenhez kötődik. Szülei – édesapja DR. VEKERDI BÉLA középiskolai tanár, édesanyja, KIRÁLY ILONA polgári iskolai igazgatónő hosszú ideig Hódmezővásárhelyen tanítottak, de László születésének idején már Debrecenben éltek. Az édesanyja a nagyszülőkhöz utazott várandóssága utolsó idején, így született László a csongrádi városban, amit BRÓDY SÁNDOR némileg pejoratív módon „paraszt Párizs”-nak nevezett. A Vekerdi gyerekek – László és öccse, JÓZSEF (1927–2015), a későbbi nyelvész nyaraikat a nagyszülőknél töltötték, ezért rendelkezett László erős vásárhelyi identitással. [1]

Középiskolai tanulmányait a debreceni Református Kollégiumban végezte. 1942-ben kezdte meg felsőfokú stúdiumait, méghozzá Sopronban az erdőmérnöki főiskolán. Tanulmányait később Budapesten az orvostudományi karon folytatta, majd a debreceni egyetemen fejezte be.[2] Az orvosi kurzusok mellett hallgatta a klasszika-filológus SZABÓ ÁRPÁD (1913–2001), a matematikus GYIRES BÉLA (1909–2001) és a matematika-történész SZÉNÁSSY BARNA (1913–1995) előadásait, így érthető, hogy később alapos matematikatörténeti kutatásokat is folytatott.

1951-ben végzett az orvosi karon és még abban az évben az I. számú Belgyógyászati Klinikára került, majd nem sokkal később PETRÁNYI GYULA (1912–2000) professzor hívta az általa vezetett II. Belgyógyászati Klinikára. 1955-ben belgyógyász szakvizsgát tett.[3] Első szakcikkei is megjelentek orvostudományi lapokban, az izotópokkal foglalkozott.[4] A jelek szerint tehát egy ígéretes orvosi pálya kezdődött ezekben az években. Azonban volt valami, ami eltért a megszokott orvosi habitustól. FORRAI JUDIT megkeverte HANKISS JÁNOS (1926–) orvost, Vekerdi egykori kollégáját és a későbbi professzor így emlékezett orvostársára: „Vekerdivel jóban voltunk, közismert volt, hogy a matematikai intézetben is dolgozott a Kossuth Egyetemen, azt hiszem a kitűnő Gyires professzor úrral. Nem tudom, milyen elhatározás hozta az orvosegyetemre, hozzánk, az I. Belklinikára. Mindig derűsen néztem, ahogy ment ambulálni, kezében tudományos könyvek és Coleridge meg más költők kötetei, kitette maga elé, és rendelés közben ezeket nézte (nem mondom, hogy ez elterelte a figyelmét, a betegeket tiszteséggel vizsgálta, de két beteg közti szünetekben ezzel szórakozott).” [5] Vekerdi az olvasás megszállottja volt, maga így emlékezett később ezekre az évekre: „1955 elején a Csillag folyóiratban megjelent Németh László Galilei drámája. Akkor Debrecenben voltam tanársegéd a 2-es számú belklinikán. A tanulókori órára, a belgyógyászati gyakorlatra ezt a folyóiratszámot vittem be. Kopogtatás, hallgatódzás helyett Németh László Galileijét olvastam fel a harmadéves egyetemi hallgatóknak”[6] Németh László drámája – a hatalom és a tudomány konfliktusa – áthallást jelentett ekkor Debrecenben, ahol még jól emlékeztek a Sántha-ügyre. SÁNTHA KÁLMÁN (1903–1956) professzor nemzetközileg jegyzett neurológus volt, a debreceni idegsebészet megalapítója ellen koholt, mondvacsinált vádakot hoztak fel, melynek végén kizárták az MTA tagjai közül, megfosztották professzori címétől és eltávolították az egyetemről, Balassagyarmatra helyezték. Vekerdi később így nyilatkozott a Sántha-ügyről: „Az akkori élménynek és ennek a változásnak lett egyik késői következménye az Igy él Galilei könyvem. Nekem

Sántha Kálmán volt Galilei, az a Galilei, akit Németh László megírt” [7]

Mindenesetre a jelek szerint nincs alapja annak az időnként felbukkanó elképzelésnek, hogy az orvosi pályát a Sántha-ügy miatt hagyta el. Sántha Kálmánt 1951-ben távolították el Debrecenből, Vekerdi pedig 1954-ben került Budapestre, amikor KELLNER BÉLA (1904–1975) patológus, onkológus professzor meghívást kapott a pesti egyetemre és professzori állása mellett az akkor alakuló Országos Onkológiai Intézet és Onkopatológiai Kutatóintézet igazgatója lett. Kellner vitte magával a tehetséges Vekerdit, aki 1963-ig ott dolgozott, és még 1962-ben is publikált orvosi szakcikkeket.

Vekerdi az orvosi hivatást a jelek szerint a szabad értelmiségi pálya vonzása miatt hagyta el. Nem akarta vállalni a gyógyító pálya kötöttségeit, az állandó szellemi és fizikai készenlétet, ezért olyan hivatást keresett, ami mellett ezen ambícióját képes kielégíteni. Németh László az orvosi pálya elhagyása kapcsán írta szüntelenül újat kereső, új ismeretek felé kalandozó személyiségéről: „De hisz a betegeid rajongtak érted? - mondták neki. – Épp azért nem hagynak időt, hogy okosabb dolgokkal foglalkozzam. – S a belgyógyászat? – Egy életet kell rászánni, hogy az ember egy ritkább kórképhez tíz-húsz esetet összegyűjtsön. [...] Hisz bennem is volt egy kis tudásszomj fiatal koromban, de az övé valóságos megszállottság.”[8] 1963-ban a Matematikai Kutatóintézetben lett könyvtáros. Az intézet igazgatója, RÉNYI ALFRÉD (1921–1970) támogatta Vekerdi matematikatörténeti kutatásait annak ellenére, hogy az Intézet munkatársainak egy része ellenezte működését. A Matematikai Kutatóintézet mellett félállásban dolgozott az MTA Könyvtára Szerzeményezési Osztályán is, ide KENÉZ ERNŐ (1912–1984) hívta.[9] Az MTA Könyvtár 1964-es beszámolója egyértelművé teszi, hogy nem 1970-ben került a bibliotékába, hanem már 1964 óta munkatársa volt, ha csak félállásban is. [10]

Ezekben az években bontakozott ki tudományos munkássága. Sorra jelentek meg írásai a Valóság, a Világosság, a Természettudományi Közöny, a Magyar Tudomány, a Kortárs és más folyóiratok hasábjain. Önálló kötetei is napvilágot láttak, 1969-ben Kalandozások a tudományok történetében címmel a Magvető tette közzé tanulmányait, 1971-ben Befejezetlen jelen címmel szintén a Magvető adott ki újabb válogatást cikkeiből. És 1970-ben jelent meg a könyv, amely országos ismertséget szerzett neki és a jelek szerint egyfajta legendává vált. A Szépirodalmi Kiadó ebben az évben adta ki népszerű Arcok és vallomások sorozatában Németh Lászlóról írt kötetét. Ez volt az első önálló munka, amelyet az íróról publikáltak. Vekerdi műve középpontjába az esszéíró, társadalmi

gondolkodó Németh Lászlót állította, és a könyv ki-verte a biztosítékot a pártállam művelődéspolitikájában. ALEXA KÁROLY (1945–) kapta a feladatot, hogy írjon a Népszabadságban ledorongoló kritikát a műről. A cikk meg is jelent a lap 1970. december 20-ai számában *Az arcképfestő tévedése* címmel. A Vekerdi-legendárium szerint egzisztenciális következménye lett a recenzióknak, „elkerült”, pontosabban, „el kellett kerülnie” a Matematikai Kutatóintézetből. Rényi ekkor már nem élt, nem volt, aki kellő súllyal kiálljon mellette. Mivel az MTA Könyvtárában 1964 óta – ha csak részfoglalkozású munkatárs is volt – dolgozott és 1974-ben lett teljesállású [11], addig volt a Matematikai Kutatóintézet könyvtárosa, nem tűnik azonnalinak a megtorlás és kétséges, hogy a Németh-könyv okozta eltávolítását a Matematikai Intézetből. Mindenesetre az inkriminált recenziót író Alexa is így tudta a ledorongoló cikk keletkezését magyarázó és egyúttal bocsánatot kérő írásában. [12] Meggondolandó az is, hogy a Magvető a következő évben, 1971-ben tette közzé – ahogyan korábban már szó volt róla – Befejezetlen jelen című kötetét, vagyis nem sújtotta publikációs tilalom. Mindenesetre a jellemzően vekerdis kirúgási jelenet tanítványa, TERTS ISTVÁN őrizte meg az utókornak: „...amikor az új igazgató hívatta és V. L. látta rajta, hogy nehezebbre esik a kirúgást közölni az érintettel, megkönnyítette a dolgát: »Igazgató úr, ne fáradjon, tudom, miről van szó, magamtól is elmegyek.«” [13]

Ekkor, 1974-ben lett tehát főállású munkatársa az MTA Könyvtára Gyarapítási osztályán, Vekerdi alighanem megtalálta a személyiségének leginkább megfelelő foglalkozást. Egy nagy tudományos könyvtár gyarapítása, méghozzá a hozzá oly közel álló természet-tudományos könyvek beszerzése volt a feladata. Könyvtárról alkotott felfogását legjobban GÓZON ÁKOS fogalmazta meg. Vekerdi önmagát ironikusan „bértollnok”-nak, komolyan könyvtárosnak határozta meg, erről Gózon így írt: „*De e következetessége egyben a könyvtárosi hivatás apoteózisa is volt. A könyvtárat minden tudás gyűjtőhelyének, az emberi szellem közös nevezőjének, találkozási pontjának tekintette. S pontosan tudta, hogy a könyvtár ethosz képviselését nemcsak hosszú érvelésekkel, hanem ilyen rövid, tömör, megjegyezhető titulismegjelölésekkel is szolgálhatja. Hiszen mindaz, ami aztán a bemutatása után következett – egyértelműen és cáfolhatatlanul hitelesítette a könyvtárosi hivatást.*” [14]

Vekerdi az 1960-as években az ELTE külső oktatója volt a népművelés szakon. Kitűnő előadó volt, hallgatóit lenyűgözte szokatlan, a korban egyedülálló stílusa, nyíltsága. [15] Az ismeretek, a tudás átadásának szenvedélye fűtötte és ez jellemezte 1975-től a Magvető által megindított *Gyorsuló idő* című ismeretter-

jesztő sorozat szerkesztését. Ingyen végezte a munkát, nevét sem tüntették fel, de kikötötte, hogy nem szólhatnak bele a szerkesztői munkába. A *Gyorsuló idő* kötetei a maga korában, az 1970-es, 1980-as években nagy jelentőségű értelmiségi fórumot jelentettek.

Az MTA Könyvtárában végzett munkáját sokan hajlamosak a michelangelói széklábfaragáshoz hasonlítani. Részben persze van igazság ebben a véleményben, de Vekerdi munkájának (is) köszönhető, hogy a könyvtár állománya naprakész volt a természettudományok és a tudománytörténet területén. Egyébként maga az MTA vezetése is elismerte Vekerdi felkészültségét, hozzáértését. Az MTA alapításának százötvenedik évfordulójára nagyszabású kiállítással készült az intézmény, az előkészítő bizottság tagja lett Vekerdi is: „*Az MTA Elnökségének határozata értelmében a Könyvtárra hárult az MTA jubileumi kiállítása megrendezésének feladata. E kiállítás fontosságára és jelentőségére való tekintettel igen gondos előkészítő munkára van szükség, s ezért az elnökségi jubileumi bizottság jóváhagyásával a Könyvtár kiállítási bizottságot szervezett. A bizottság elnöke Major Máté akadémikus, Könyvtárunk részéről tagjai az igazgatóság képviselője mellett Fülöp Gézané, Fráter Jánosné, Domsa Károlyné, Vekerdi László, valamint külső tagokként az akadémia történetének szakértői és kiállítási szakemberek.*” [16] Ennek a kiállításnak lett következménye az *A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975* című, 1975-ben kiadott kötet, melyben nyolc illusztris szerző – egyikük Vekerdi volt – dolgozta fel az Akadémia történetét. Vekerdi a természettudományok és a matematika területén mutatta be a tudós grémium működését, összesen mintegy 90 oldal terjedelemben.

Az orvostörténész Vekerdi

GYURIS GYÖRGY 1999-ben Vekerdi 75. születésnapja alkalmából bibliográfiában összegezte publikációit. [17] 1998-ig 625 tételt sorolt fel; az élete utolsó évtizedében közreadott cikkeinek számbavétele későbbi feladat lesz. A több mint 600 közleménynek viszonylag kicsiny része az orvostörténeti tárgyú cikk, vagyis ez azt jelenti, hogy életművében az orvostörténet viszonylag másodlagos rangú terület volt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne néhány közleménye fontos, manapság is haszonnal forgatható írás. Egyébként a kor orvostörténészei teljesen magukkal egyenrangúnak tekintették. Benedek István az 1970-es években alapította meg a *Hiúzok Társaságát*, melynek mintája a XVII. századi római tudományos grémium volt, az *Accademia dei Lincei* 1603-ban jött létre FREDERICO CESI herceg javaslatára a tudományok művelésére. Benedeket a Gondolat Kiadó felkérte az

1970-es években egy egyetemes orvostörténeli lexikon összeállítására, a hiúzok ennek a nagy munkának voltak közreműködői. A grémium tagjai többnyire orvostörténészek voltak: ANTALL JÓZSEF, VEKERDI LÁSZLÓ, BIRTALAN GYŐZŐ, SZÁLLÁSI ÁRPÁD, LAMBRECHT MIKLÓS és GAZDA ISTVÁN. (Antall már 1989-ben kivált a társaságból, elsodorta a politika.) Ugyan a lexikon végül nem jelent meg, de a Hiúzok havi rendszerességgel találkoztak Benedek haláláig. [18]

Orvostörténeli írásaira is jellemző az, ami egyéb, tudomány- és művelődéstörténeli vonatkozású közleményeit jól azonosíthatóvá, jellegzetessé teszi. Nem folytatott levéltári alap kutatásokat, írásainak tényanyaga a szakirodalomban már ismert volt. Vekerdi bámulatos olvasottságával, hatalmas erudíciójával, nem mindennapi asszociációs képességével az ismert tény, adatot teljesen új összefüggésbe tudta állítani. Mindig mindenről eszébe jutott valami új, eredeti gondolat, ami kivételesen élvezetessé teszi tanulmányainak olvasását. Nem kétséges persze, hogy bizonyos tanítói, ismeretterjesztői szándék is megfigyelhető írásaiban, ezt bizonyítja az is, hogy az 1980-as évektől rendszeresen vállalt előadásokat a rádióban HERCZEG JÁNOS szerkesztő *A véges végtelen* című műsorában. [19] Vekerdi ezen felfogása egyébként a 2010-es évek közepén egy értelmiségi csoport szervező elvévé vált, 2015-ben alakult meg a Magyar Történelmi Társulat keretében a Vekerdi László Szakosztály. Azért döntöttek a neve mellett, mert jeles polihisztorként mintegy megtestesítette az alapítók pluralista tudományfelfogását, sokoldalúságát, személye tudományágak közötti átjárását, illetve azt, hogy könyvei túlnyomó részét ismeretterjesztő céllal írta, a lehető legszélesebb közönségnek szánta őket. [20]

Legjelentősebb orvostörténeli munkája a XVIII. századi magyarországi (és erdélyi) pestisjárványokról tudósító írása. [21] A pestis kórokozóját 1894-ben fedték fel, addig csak találgatások voltak eredetéről. Vekerdi meggyőzően bizonyítja, hogy legfontosabb oka társadalmi: elsősorban a piszok, elhanyagoltság, fa- és vályogépületek okozzák a járvány terjedését, amely akkor kezd ritkulni, majd megszűnni, amikor a gazdasági és társadalmi fejlődés jobb életkörülményeket teremt. Jól jellemzi ezt a helyzetet, hogy a fejlettebb Nyugat-Európában a XVIII. században már lényegében megszűnt a járvány, amikor Közép- és Ke-

Vekerdi László emléktáblája Budapesten, (Határőr út 27.) (forrás: Wikipedia)

let-Európában még hatalmas pusztítást okozott. Az egyetlen védekezésnek a karantént tartották, illetve ez jelentette az egyik síkját a betegségnek, a másik teológiai volt: Isten büntetésének vélték a bűnökért, egyetlen ellenszernek ezért az imádságot, a böjtöt, a bűnbánatot tartották. Vekerdi részletesen foglalkozik a pestiskönyvekkel és az eltérő katolikus – protestáns vélekedésekkel a pestis elleni menekülés felfogásáról. A korabeli források alapján megkísérelte a pestisjárványok demográfiai következményeit is tisztázni.

Fontos tanulmánya *A klinikai gondolkodás*. Az írás a *Valóságban* jelent meg, az 1974. évi 8. számban. A klinikai gondolkodás Vekerdi felfogása szerint a betegségek univerzumában való gyors és biztos tájékozódás. A tizennyolcadik – tizenkilencedik század fordulójáig a betegségek univerzuma nem létezett, betegségek persze voltak, de inkább halálként létezett a betegség, nem mint az egészség alternatívája. A régi korban a botanika volt a medicina ismeretelméleti modellje. A tizennyolcadik században tágult a megbetegedés és a halál közötti sáv, az egészség és a halál között mind nagyobb területet foglalt el a betegség. Ennek alapvető oka az életviszonyok javulása. A modern klinikai gondolkodás a botanikai jellegű rendszeres és a kórbonctani szemlélet konfliktusából született meg.

Feldolgozta élvezetes írásban a kórházak történetét. (*A kórház története*, az írás első alkalommal az *Orvosi zsebkönyv* hasábjain jelent meg 1969-ben, majd a szélesebb olvasóközönség számára hozzáférhető lett a *Kalandozás a tudományok történetében* című 1969-es gyűjteményes kötetében.) Tanulmánya részben kap-

csolódik előbbi cikkéhez. Míg A klinikai gondolkodás az orvosi gondolkodást meghatározó paradigmákat mutatta be, addig A kórház története a gyógyítás intézménye fejlődését tekinti át nagy vonalakban. A kórház történet komplex, több tudományágat érintő terület, különféle irányai más-más megközelítésben tárgyalják az intézmény múltját. Kezdetei a görög időkig nyúlnak vissza, az *Aszklepieionok* elsősorban szentélyek voltak, ahol a hiedelmek szerint Aszklepiosz isten gyógyította a betegeket. De már korán megjelent az isteni gyógyítás mellett a másik fajta, amit mesteremberek végeztek. Elsősorban a tapasztalat, a megfigyelés volt a mesteremberek gyógyításának alapja, az általuk létrehozott gyógyító hely volt a *iatreion*. A római korban született meg a *valetudinarium*, a katonai légiók kórháza, amelyben a betegszobák nagy központi udvar körül helyezkednek el két sorban. Ez a modell lett az alapja a középkor kórházépítésének. A középkor kórháza a *xenodochium* volt, fontos elvi különbséget jelentett a két típus között, hogy míg a *valetudinariumban* ott lakó orvosok gyógyítottak, a *xenodochiumban* viszont nem orvosok, hanem szerzetesek és papok végezték a gyógyítást, illetve a szegénygondozást: a kereszténység ugyanis összekapcsolta a betegséget és a szegénységet. Ennek egyik következménye lett, hogy az aktív gyógyítás sok esetben elvált a kórháztól, gazdagabb ember ott-honában keresett gyógyulást és megfizette a gyógyító személyt. A középkori kórházügy fontos intézménye volt a *leprozórium*, a leprás betegek elkülönítésére szolgáló intézmény, amely a kor viszonyai között eredményes volt, sikeresen működött a szörnyű járvány visszaszorításában. A középkori kórházügy maradandó hatása volt az a felismerés, hogy a beteg embert megilleti a kötelező társadalmi gondoskodás.

A bizonytalan, de mégis létező egyensúly a középkor végére felbomlott. Oka a leprát felváltó pestis, a viharos gyorsasággal terjedő szifilisz és az anatómiai és élettani ismeretek fejlődése. A pestis esetében hatástalan volt a lepra elleni védekezésben bevált elkülönítés, a szifilisz kezelésére kezdtek megjelenni az akkori kórházakban az orvosok, a szifilisz volt az első nagybetegség, amelyben semmiyen szerep nem jutott a keresztény teológiának, világi magyarázatot, diagnózist és terápiát igényelt. Az anatómiai ismeretek fejlődése a kórházügyben még nem érezte hatását, változatlanul a zsúfoltság, a higiéné hiánya jellemezte. Mindenesetre megjelent a kórházi praxisban a vizit intézménye. Egy XVIII. századi könyv szerint a gyógyulás előfeltétele a tisztaság, a jó levegő, megfelelő táplálkozás, emberséges bánásmód. Megjelent a pavilon-rendszer és lassan-lassan a kórházak működésében is érezhetővé vált az orvostudományban bekövetkezett fejlődés. Ennek volt látható jele a GERARD VAN

SWIETEN (1700–1772) kezdeményezte reformok Bécsben és erre az alapra épült azután a XIX. századi klinikai orvostudomány és a kórházak között is megjelentek a speciális szakterületeken működő intézmények.

Vekerdi orvostörténeti írásainak másik része portrék jelentős orvosokról. SÁNTHA KÁLMÁN kiemelkedik ebben a csoportban, négy közleményt is megjelentetett róla. Az első a *Valóságban* jelent meg, az 1968. évi 1. számban, majd a *Kalandozások a tudományok történetében* című kötetben is helyet kapott. A *Sántha Kálmán, a magyar idegsebészet úttörője* a tudósra fókuszál. Vekerdi a debreceni professzort a neurológia nemzetközi fejlődésvonalatában helyezi el, megállapítja, hogy szakterület megalapítója, a spanyol Nobel-díjas SANTIAGO RAMÓN Y CAJAL (1852–1934), a német CARL WEIGERT (1845–1904) és magyar tanítványa, SCHAFFER KÁROLY ideg- és elmeegógyász (1864–1939) munkásságának volt folytatója és méltó fiatalabb pályatársa a Nobel-díjas angol CHARLES SHERRINGTONnak (1857–1952), az agy integratív működése felfedezőjének. A tanulmány ezeknek a nagy nemzetközi tudósoknak egyenjogú társaként mutatja be Sánthát. TARISKA ISTVÁN (1915–1989) professzossal, Sántha egykori tanítványával készített interjút („*Permanens kritikai jelenlét hatotta át az egész klinikát... Interjú Tariska István professzossal Sántha Kálmánról.* Magyar Tudomány. 1984; 7-8: 590–599.”), melyben tudományos eredményei mellett a rokonszenves személyiség is éles kontúrokkal lép az olvasó elé. A professzor meghurcoltatásáról három könyv is keletkezett, ezek ismertetése kapcsán fejtette ki Vekerdi véleményét a perről. Az első Sántha Kálmán felesége, DR. MAJERSZKY KLÁRA (1915–2008) professzor asszony munkája, aki 1995-ben *Dr. Sántha Kálmán 1903–1956* címmel írt kismonográfiát (Debrecen: DOTE; 1995), illetve két évvel később *A Sántha-ügy* címmel dolgozta fel a koncepciók eljárást. Vekerdi a két kötetről a *Tiszatáj* 1997. 3. számában, a 75–83. lapon írt részletes ismertetést „*Ha valaki bent van a sárban, nagyon rossz néven veszi, ha valaki azon kívül van*” címmel, mely kötetben is megjelent a *Magyar világ – tudós világ: Tudománytörténészek és művelődéstörténészek gyűréjében* című kötetében 2011-ben. A kommunista diktatúra sötét figuráinak eljárása mellett néhány igaz tudós is megjelenik, akik nem szavazták meg Sántha professzor kizárását az Akadémiáról, SZENTÁGOTHA JÁNOS (1912–1994), HAYNAL IMRE (1892–1979), KERPEL-FRONIUS ÖDÖN (1906–1984) és HETÉNYI GÉZA (1894–1959) volt az a bátor és gerinces tudós, aki kiállt Sántha mellett. Néhány év múlva a párt rehabilitálni kívánta az elűzött professzort. Azonban úgy képzelték, hogy eredményes balassagyarmati munkája miatt kapja meg az akadémiai tagságot. Az akkor már nagybeteg Sántha ezt nem fogad-

ta el, végül 1956. augusztus 1-jén megszületett a határozat, miszerint a professzor elleni eljárás és megtorlás „*kellő alap nélkül történt*” – vagyis elismerte a párt a törvényteleniséget.

A Sántha-ügyről még egy kötet készült: HUSZÁR TIBOR (1930–2019): *A politikai gépezet 1951 tavaszán Magyarországon: Sántha Kálmán ügye: Esettanulmány*. Budapest: Corvina; 1998. A szociológus szerző az ügyben a diktatúra általánosabb jellemzőit is feltárta, azt, hogy egyáltalán nem elszigetelt, egyedi jelenségről volt szó, hanem az elnyomás, a diktatúra lényegéhez tartozott a per, több más, hasonlóval együtt. A kötetről Vekerdi Ármány és értelem címmel a *Magyar Tudományban* tett közzé ismertetést az 1999. évi 3. számában, a 357–361. oldalon. A cikk a *Magyar világ – tudós világ* című kötetben is napvilágot látott.

További orvostörténeti tárgyú cikkei elsősorban recenziók, kivétel ezek közül a SZENTÁGOTHAJ JÁNossal készített interjú egykori tanáráról, LENHOSSÉK MIHÁLYRÓL (1963–1937). Írt PÁPAI PÁRIS FERENCŐL (1649–1716), BUGÁT PÁLROÓL (1793–1865), SZENTGYÖRGYI ALBERTRÓL (1893–1986), SELYE JÁNOSRÓL (1907–1982), SPIELMANN JÓZSEF (1917–1986) erdélyi orvostörténészről és SZÁLLÁSI ÁRPÁD (1930–2012) orvostörténészről. Ezek az írásai is megtalálhatók *Magyar világ – tudós világ* című idézett művében.

Vekerdi László monumentális életművében az orvostörténet kétségtelenül viszonylag periférikus szerepet töltött be, de ezek az írások is tükrözik szerzőjük sokoldalúságát, a tudományok iránti elkötelezettségét, jó értelemben vett népszerűsítő szándékát. Ha nem is volt orvosi könyvtáros a szó szoros értelmében, de orvos és könyvtáros volt, ezért mi is büszkék lehetünk rá és számontarthatjuk mint szakmánk, a könyvtárosság egyik jeles művelőjét.

Jegyzetek

- [1] Szent T. Vekerdi László emlékére. Vásárhelyi Látóhatár. 2010; 1: 31. URL: https://epa.oszk.hu/03000/03060/00002/pdf/EPA03060_vasarhelyi_2010_01_30-32.pdf (letöltés dátuma: 2024. augusztus 6.)
- [2] Forrai J. Az orvos és az orvostörténész Vekerdi László. Magyar Tudomány. 2024; 8: 981. URL: https://mersz.hu/dokumentum/matud202408_5/#matud202408_f107742 (letöltés dátuma: 2024. augusztus 21.)
- [3] Szent T. i.m.: 31.
- [4] Orvostudományi működését áttekinti Forrai Judit i.m.: 982–986.
- [5] Forrai J. i.m.: 982.
- [6] Forrai J. i.m.: 983.
- [7] Idézi Forrai J. i.m.: 985.
- [8] Németh L. Pillantás az östörténetbe. In: Németh L. Sajkódi esték. Budapest: Magvető: Szépirodalmi Kvk; 1974. p. 74–75.
- [9] Murányi L. Vekerdi László, az MTA Könyvtár Szerzeményezési Osztályának munkatársa. Magyar Tudomány. 2024;8: 1018. URL: https://mersz.hu/dokumentum/matud202408__10/#matud202408_f107747 (letöltés dátuma: 2024. augusztus 21.)
- [10] Az MTAK 1964. évi beszámoló jelentés. Budapest: MTAk; 1964. p. 13. URL: https://real-eod.mtak.hu/232/8/Beszamolo_MBEJ_1964.pdf (letöltés dátuma: 2024. augusztus 12.)
- [11] Murányi L. i.m.: 1021., amikor 1984-ben megkapta a Szabó Ervin-díjat, a Könyvtáros röviden összefoglalta könyvtárosi pályafutását: „Könyvtárosi munkálkodása 1963-ban kezdődött az MTA Matematikai Kutatóintézetében. Az Akadémiai Könyvtárban kezdetben külső munkatársként tevékenykedett, 1974-től végzi főállásban az intézmény profiljába vágó természettudományos könyvek szerzeményezését”. Vekerdi László. Könyvtáros. 1984; 12: 731.
- [12] Alexa K. Vekerdi László – harminckilenc év. Magyar Hírlap. 2010. január 10.: 16. URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarHirlap_2010_01_A/?query=alexa+k%C3%A11roly+vekerdi+%C3%A1szl%C3%B3&pg=189&layout=s (letöltés dátuma: 2024. augusztus 6.)
- [13] Terts Istvánt idézi Babus A. Ecsetvonások egy „szakképzetlen könyvtáros” arcképéhez. Magyar Napló, 2021; 9: 52. URL: https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNaplo_2021/?pg=759&layout=s (letöltés dátuma: 2024. augusztus 6.)
- [14] Gózon Á. Csillagórák csillagpercei : Vekerdi László, Herczeg János és a Rádió. Magyar Tudomány, 2024; 8: 1010. URL: https://mersz.hu/dokumentum/matud202408__8/#matud202408_f107745 (letöltés dátuma: 2024. augusztus 22.)
- [15] Terts I. Vekerdi László példája? Forrás, 2004; 7-8: 130–131. URL: https://real-j.mtak.hu/23405/7/forras_2004_36_7-8_.pdf (letöltés dátuma: 2024. augusztus 22.)
- [16] A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1973. évi beszámoló jelentése. Budapest: MTA Könyvtára; 1974. p. 1. URL: https://real-eod.mtak.hu/243/1/MBEJ_1973.pdf (letöltés dátuma: 2024. augusztus 6.)
- [17] Gyuris Gy. Vekerdi László : válogatott életmű-bibliográfia. Szeged: Somogyi Könyvtár; Tatabánya: József Attila Megyei Könyvtár; 1999. p. 170.
- [18] Gazda I. Vekerdi László és a Hiúszeműiek Társasága. Magyar Tudomány, 2024; 8: 1000. URL: https://mersz.hu/dokumentum/matud202408__7/#matud202408_f107744 (letöltés dátuma: 2024. augusztus 22.)
- [19] Az előadások kötetben is megjelentek: Vekerdi L, Herczeg J. A véges végtelen. Budapest: Typotex, 1996.
- [20] Veres A. „Vekerdista” krónika – Beszámoló a Vekerdi László Szakosztály munkájáról. Magyar Tudomány, 2024; 8: 1031–1032. URL: https://mersz.hu/dokumentum/matud202408__12/#matud202408_f107749 (letöltés dátuma: 2024. augusztus 22.)
- [21] A témának kétszer is hozzáfogott. Első alkalommal Egy nagy járványról címmel *Kalandozások a tudományok történetében: művelődéstörténeti tanulmányok* című kötetében jelent meg, jegyzetek és apparátus nélkül. (Budapest: Magvető; 1969. p. 452–479.) Ezt az alapszöveget bővítette, átdolgozta és tudományos apparátussal ellátva önálló kötetben jelentette meg 2009-ben Gazda I. Vekerdi László: *Magyarországi és erdélyi pestisjárványok a XVIII. században: járványtörténeti bibliográfiai függelékkel*. Sajtó alá rendezte Gazda I. Budapest: Magyar Orvostörténeti Intézet; Magyar Orvostörténelmi Társaság; 2009.